

УДК 330.544.2

Ганна Миколаївна ПИЛИПЕНКО

доктор економічних наук, професор кафедри економіки підприємства,
ДВНЗ «Національний гірничий університет», Україна, e-mail: annapulyr@ukr.net,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2091-4320>

Вадим Сергійович ГОРБАНЬОВ

аспірант кафедри економіки підприємства, ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
Україна, e-mail: horbanyov@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8793-564X>

**ГЛОБАЛЬНІ БЛАГА У СТРУКТУРІ БЛАГ
СУСПІЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

Пилипенко, Г. М., Горбаньов, В. С. Глобальні блага у структурі благ суспільного призначення // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць (ISSN 2313-4569); за ред. М. І. Звєрякова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2018. № 2 (66). С. 19–28.

Анотація. У статті розглянуто причини існування феномена «суспільні блага» та визначено універсальні критерії їх класифікації. У якості глибинних причин існування класичних суспільних благ визнано суперечність між приватними і суспільними інтересами, а також конфлікт явних та неявних потреб. Доведено, що об'єктивним наслідком цих суперечностей є незацікавленість приватного бізнесу в їх наданні суспільству, оскільки основні властивості суспільних благ (невиключність із споживання і неконкурентність) знижують приватну вигоду при їх виробництві. Наведено аргументи на користь існування глобальних суспільних благ та встановлено їх місце у системі виробництва неринкових товарів. Виокремлено суперечності виробництва глобальних суспільних благ, до яких віднесено низьку прибутковність при високих витратах на забезпечення умов «ринковості», відсутність у міжнародному просторі дієвого регулятора, чий б рішення були обов'язковими для виконання, ухилення споживача суспільних благ від їх оплати при споживанні. Показано, що сутнісні характеристики феномену глобальних суспільних благ і, відповідно, суперечності їх виробництва породжені суспільними відносинами, що знаходять свій прояв у конфлікті приватних, національних і міжнаціональних інтересів. Створення ефективної моделі виробництва суспільних товарів здійснюється через формування суспільного механізму погодження економічних інтересів у міжнародному просторі. Існуючий механізм надання глобальних суспільних благ, що реалізується через діяльність міжнародних організацій, породжує проблему колективного вибору. Вирішення цієї проблеми запропоновано здійснювати через створення наднаціональних регулюючих органів, які візьмуть на себе регулювання тих сфер, які є найбільш чутливими з точки зору взаємозалежності економік різних країн.

Ключові слова: суспільні блага; глобальні суспільні блага; критерії класифікації суспільних благ; конфлікт приватних і суспільних інтересів у наданні суспільних благ; явні і неявні потреби.

Анна Николаевна ПИЛИПЕНКО

доктор экономических наук, профессор кафедры экономики предприятия,
ГВУЗ «Национальный горный университет», Украина, e-mail: annapulyr@ukr.net,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2091-4320>

Вадим Сергеевич ГОРБАНЕВ

аспирант кафедры экономики предприятия, ГВУЗ «Национальный
горный университет», Украина, e-mail: horbanyov@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8793-564X>

**ГЛОБАЛЬНЫЕ БЛАГА В СТРУКТУРЕ БЛАГ
ОБЩЕСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ**

Пилипенко, А. Н., Горбанев, В. С. Глобальные блага в структуре благ общественного назначения // Вестник социально-экономических исследований : сб. науч. трудов (ISSN 2313-4569); под ред. М. И. Звєрякова (глав. ред.) и др. Одесса : Одесский национальный экономический университет. 2018. № 2 (66). С. 19–28.

Аннотация. В статье рассмотрены причины существования феномена «общественные блага» и определены универсальные критерии их классификации. В качестве глубинных причин существования классических

общественных благ признано противоречие между частными и общественными интересами, а также конфликт явных и неявных потребностей. Доказано, что объективным следствием этих противоречий является незаинтересованность частного бизнеса в их предоставлении обществу, поскольку основные свойства общественных благ (неисключаемость из потребления и неконкурентность) снижают частную выгоду при их производстве. Приведены аргументы в пользу существования глобальных общественных благ, установлено их место в системе производства нерыночных товаров. Выделены противоречия производства глобальных общественных благ, к которым отнесены низкая доходность при высоких затратах на обеспечение условий «рыночности», отсутствие в международном пространстве действенного регулятора, чьи решения были бы обязательными для исполнения, уклонение потребителя общественных благ от их оплаты при потреблении. Показано, что существенные характеристики феномена глобальных общественных благ и, соответственно, противоречия их производства, порождены общественными отношениями, которые находят свое проявление в конфликте частных, национальных и межнациональных интересов. Создание эффективной модели производства общественных товаров осуществляется через формирование общественного механизма согласования экономических интересов в международном пространстве. Существующий механизм предоставления глобальных общественных благ, реализуемый через деятельность международных организаций, порождает проблему коллективного выбора. Решение этой проблемы предложено осуществлять за счет создания наднациональных регулирующих органов, которые возьмут на себя регулирование тех сфер, которые являются наиболее чувствительными с точки зрения взаимозависимости экономик разных стран.

Ключевые слова: общественные блага; глобальные общественные блага; критерии классификации общественных благ; конфликт частных и общественных интересов в предоставлении общественных благ; явные и неявные потребности.

Hanna PYLYPENKO

Doctor of Economics, Professor, Enterprise Economics Department, SHEI «National Mining University», Ukraine, e-mail: annapylyp@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2091-4320>

Vadym HORBANOV

Postgraduate Student, Enterprise Economics Department, SHEI «National Mining University», Ukraine, e-mail: horbanyov@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8793-564X>

GLOBAL GOODS IN THE STRUCTURE OF PUBLIC PURPOSE GOODS

Pylypenko, H., Horbanov, V. (2018). Global goods in the structure of public purpose goods. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Hlobalni blaha u strukturi blah suspilnoho pryznachennia; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin; *Вісник соціально-економічних досліджень* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 2 (66), pp. 19–28.

Abstract. The reasons for the existence of the public goods phenomenon are examined and the universal criteria for their classification are defined in the article. The contradiction between private and public interests, as well as the conflict of explicit and implicit needs are considered as the root causes of existence of classical public goods. It is proved that the objective consequence of these contradictions is the indifference of private business to public goods provision to the society, since the basic characteristics of public goods (non-excludability from consumption and non-rivalry) reduce private benefits in their production. Arguments in favor of the existence of global public goods are given, their place in the system of production of non-market goods is identified. The contradictions in the production of global public goods are highlighted; they include low profitability and high costs for ensuring conditions of «marketability», the absence of an effective regulator in the international arena, whose decisions would be binding for execution, the evasion of public goods consumer from payment for the intake. It is shown that the essential characteristics of the global public goods phenomenon and therefore the contradictions of their production are generated by social relations, which are manifested in the conflict between private, national and global interests. Creation of an effective model for the public goods production is carried out through the formation of a public mechanism for coordinating economic interests in the international space. The existing mechanism for the provision of global public goods, implemented through the activities of international organizations, generates the collective choice problem. It is proposed to solve this problem through the creation of supranational regulatory bodies that will take care of the regulation of those fields of activity that are the most sensitive in terms of the interdependence of economies of different countries.

Keywords: public goods; global public goods; classification criteria of public goods; conflict between private and public interests in the public goods provision; explicit and implicit needs.

JEL classification: H410

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціально-економічний розвиток сучасного суспільства перебуває під впливом глобалізації – процесу поглиблення взаємозалежності та взаємодії різних країн світу на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, взаємодії їх структур і регулюючих механізмів. За таких умов докорінно змінюється характер функціонування національних держав, які значною мірою стають залежними від глобального світу і поступово втрачають свій суверенітет. Це позначається і на здатності їх урядів виконувати свої економічні функції. Освіта, наука, медицина, екологія, безпека, які нещодавно були прерогативою державної політики національного рівня, сьогодні вимагають інтеграційної взаємодії країн щодо формування єдиного соціального простору та їх наданні людству. Відповідно, перед кожною країною у сфері виробництва суспільних благ виникає проблема поєднання тенденцій диференціації та уніфікації.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Міжнародні аспекти виробництва суспільних благ актуалізувалися в економічній науці у зв'язку з поглибленням процесів глобалізації та, як наслідок, посиленням взаємозалежності між країнами. Підвищення ролі транснаціональних корпорацій, зростання впливу фінансових груп, розвиток засобів зв'язку і транспорту, які розширюють потенціал комунікацій, обмін інформацією та здійснення фінансових операцій, стрімка міграція населення все більшою мірою розмивали національні кордони і вимагали єдиних підходів до формування кваліфікації робочої сили, забезпечення якості вироблених товарів і послуг, стандартизації обліку тощо. Поряд з цим виникали і такі проблеми глобального характеру, як фінансова нестабільність, нерівність, екологічна нестійкість тощо. Виявилось, що вирішення таких завдань і, відповідно, усунення проблем вимагає кооперованої взаємодії урядів країн, а у низці випадків наражається на вже відому проблему виробництва суспільних благ, однак, вже у межах світового господарства.

Проблеми теоретичного і практичного характеру, що мали місце при дослідженні суспільних благ, послугували основою для розширення класичного поняття «суспільне благо», яке у найбільш ґрунтовному вигляді було розроблено П. Самуельсоном. Це здійснювалося шляхом включення у площину досліджень неринкових товарів і послуг глобалізаційних процесів. Перша спроба увести міжнародний аспект виробництва суспільних благ в економічний дискурс належить німецькій дослідниці Інґе Каул, яка у 1999 році звернула увагу на необхідність кооперованих зусиль держав у їх створенні [1].

Відразу після виходу в світ роботи І. Каул, І. Грюнберг і М. Стерна, концепція глобальних суспільних благ викликала бурхливі дискусії. Перш за все, традиційні уявлення про суспільні блага не передбачали ніякого поділу на географічні регіони споживання, а стосувалися виключно взаємодії виробника і споживача певних благ. Тому низка дослідників вважала, що категорія глобальних суспільних благ беззмстовна – тільки держава може виробляти суспільні блага, а за відсутності світового уряду їх створення неможливе. Зазвичай, це були прихильники концепції державних фінансів Р. Масгрейва, які стверджували, що ніхто не гарантує надання глобальних суспільних благ на відміну від чистих суспільних, які формуються за рахунок бюджету держави [2].

Інша група вчених, таких як Дж. Стігліц, У. Нордхаус, П. Ананд та Т. Сендлер, розробили свою аргументацію на користь існування глобальних суспільних благ, стверджуючи що:

1. Глобальні суспільні блага не вимагають матеріальних вкладень, оскільки є нематеріальними за своєю природою (знання в цілому, загальнодоступна інформація в мережі Інтернет, відкриті технології тощо). Створення подібних благ децентралізоване і його можна здійснювати за рахунок ресурсів приватних осіб, а не тільки держави. Отже, цей процес не вимагає контролю за своїм відтворенням, а також розробки механізму відсіювання фрірайдерів.
2. Глобальні суспільні блага надаються не державою, а всесвітніми організаціями. Такі міжнародні організації, як Всесвітня організація охорони здоров'я, Світовий банк, Організація Об'єднаних Націй створюють і підтримують низку суспільних благ, які можна

вважати глобальними. Серед них виділяють: забезпечення світового порядку, вирівнювання нерівності у світі, кредитування бідних країн, зниження впливу шкідливого виробництва на екологію та здоров'я людей, розробка і тестування медикаментів.

3. Глобальні суспільні блага – це єдина форма, яка абсолютно задовольняє умовам класифікації суспільних благ за загальноновизнаними параметрами: невиключність із споживання і неконкурентність серед потенційних споживачів [3–6].

Отже, на сьогодні в науковому середовищі чітко простежується дві лінії формування уявлень щодо глобальних суспільних благ: визнання їх існування та повне заперечення [8]. Не виключенням є й напрацювання сучасних українських дослідників О. Л. Даниленко, О. В. Длугопольського, Н. І. Константюк та інших, які зосереджують свою увагу на проблемі якісного та ефективного виробництва суспільних благ державним сектором економіки, у тому числі й з урахуванням міжнародних аспектів [9–11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як вважається, такі діаметрально протилежні позиції щодо глобальних суспільних благ є похідними від проблем, які пов'язані з відсутністю усталеного розуміння вихідної категорії, на основі якої вибудовується дане поняття. Власне «суспільне благо» стало предметом наукових досліджень лише у другій половині ХХ ст., коли У. Мацола запропонував його визначати «як особливу цінність та благо, що існує поза будь-яких переваг, де неможливо відокремити кого-небудь від користування цим благом. Його споживання є спільним і рівним для кожного домогосподарства» [12, с.24–74]. Ці дві властивості були обґрунтовані П. Самуельсоном, завдяки якому термін «суспільне благо» остаточно затвердився в економічній науці [13].

З того часу дослідники, ведучи мову про суспільні блага, опираються на функціональні властивості останніх, а саме: невиключність із споживання і неконкурентність. Відповідно, усі визначення поняття «суспільне благо», що існують в сучасній економічній науці, відображають ознаки, що характеризують деякі риси суспільних благ, однак, вони не відображають їх сутність. Вчені розходяться в думках відносно того, яка ознака є більш істотною, і чи можна обмежити критерії віднесення блага до розряду суспільного, виходячи тільки з невиключності із споживання і неконкурентності, тим більше, що до цих ознак долучається ще й ознака глобальності.

Постановка завдання. Мета статті полягає в узагальненні теоретичних підходів до визначення сутності суспільних благ і виявленні місця глобальних суспільних благ в системі неринкових товарів. Для досягнення цієї мети вважається за необхідне простежити взаємозв'язок між явищами, характерними для позаринкового обігу певних товарних груп, виявити причини існування феномена «суспільне благо», а також показати ці причини по відношенню до глобального світу благ.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день найбільш розповсюдженим тлумаченням суспільних благ є визначення П. Самуельсона, яке базується на виокремленні із маси існуючих товарів особливого роду цінностей, для яких характерна невиключність із споживання і неконкурентність серед потенційних споживачів. Властивість «невиключність» означає, що у суспільстві не існує такого механізму, який би перешкодив споживанню блага, оскільки встановлення обмежень у доступі інших осіб до володіння цим благом або взагалі неможливе, або ж виявляється таким дорогим, що втрачається економічна доцільність здійснення відповідного заходу. Корисність, що отримується одним індивідом, не виключає інших із споживання та не зменшує при цьому доступність блага. Під неподільністю або неконкурентністю розуміється, що на відміну від споживання приватних благ, такі блага можуть споживати всі суб'єкти без виключення в рівних пропорціях, не знижуючи при цьому їх доступності для будь-кого іншого. Потрапивши до обігу, таке благо вже не зникає з цієї сфери. Характеризуючи цю властивість за допомогою граничного аналізу, можна стверджувати, що граничні витрати забезпечення суспільними благами одного, додаткового споживача дорівнюють нулю. Ґрунтуючись на такому розумінні суспільних благ, різні автори відносять до них чисте повітря, освіту, національну

безпеку, рівень грамотності, контроль за водопостачанням, освітленням вулиць у темну пору доби тощо.

Як слідує із вищевикладеного, на передній план висуваються специфічні ознаки суспільних благ, що відрізняють їх з поміж існуючих. За цими ознаками відповідне благо відразу потрапляє до категорії суспільних і має вироблятися державним сектором. Між тим, залишаються незрозумілими самі причини виникнення подібних ознак, а отже, й існування суспільних благ як економічного явища. У цьому зв'язку важливо акцентувати увагу на тому, що не самі по собі властивості благ визначають їх виробництво, а їхня суспільна корисність створює необхідність їх забезпечення, яка, однак, не співпадає з приватною корисністю. Найбільш наближеним до з'ясування причин існування цього феномену є його розуміння з точки зору взаємодії економічних інтересів, який бере початок ще з класичної політичної економії.

Так, свого часу А. Сміт виявив, що маса англійських портів, пристаней і ремонтних доків знаходиться у занепаді, хоча для такої судноплавної держави як Англія це було неприйнятним. Також вчений відзначав загальний занепад і потребу в реконструкції шкіл та храмів, які розташовані в провінції. Причинами відсутності приватного інтересу до подібних сфер А. Сміт вважав «неможливість своїм прибутком відшкодувати витрати окремої людини або невеликої групи людей, хоча вони й є найвищою мірою корисними для суспільства в цілому». Саме тому «обов'язком правителя або держави, є заснування та утримання таких громадських установ і таких суспільних робіт» [14, с.675–676].

З цих же позицій розглядав існування суспільних благ і Дж. С. Мілль, стверджуючи, що деякі блага мають особливу сутність, яка вимагає постійного громадського контролю за процесом їхнього виробництва, і навіть за тим, щоб вони взагалі відтворювались. «Коли виникає необхідність у наданні суспільству важливих послуг, – пише вчений, обґрунтовуючи деякі випадки необхідної присутності в економіці держави, – але немає нікого, хто був би особливо зацікавлений у здійсненні цих послуг, та й саме їх виконання не супроводжується при природному або стихійному русі речей належною винагородою, то це має бути державною справою» [15, с.981]. Таким чином, А. Сміт і Дж. С. Мілль виявили одну із головних причин існування суспільного блага, яка полягає в конфлікті приватних та суспільних інтересів.

Суперечність між приватними та суспільними інтересами як причина існування суспільних благ знаходиться і в основі концепції А. Пігу. І хоча дослідник прямо не вказує на неї, а веде мову про екстерналії, в кінцевому рахунку все ж описує картину конфлікту інтересів. Відповідно до теорії А. Пігу, на виробництво будь-яких видів благ впливають екстерналії (зовнішні ефекти), які, у свою чергу, відображаються на добробуті суб'єктів ринку. Дійсно, одні індивіди або їх групи можуть вигравати від виробництва окремих благ більше, ніж інші. Отже, ті блага, які, будучи наданими одній людині, можуть бути доступними і для інших без будь-яких додаткових витрат з їхнього боку, не створюють зацікавленості приватного сектора у їх виробництві. Тому, за думкою А. Пігу, держава має інтерналізувати екстерналії – звести їх вплив до мінімально можливого рівня. Вчений вважав, що створення суспільно корисних благ державою також нейтралізує шкоду, яку наносять суспільству деякі виробники, переслідуючи свої приватні інтереси. Ключовим поняттям концепції Пігу є дивергенція (розрив) між приватними вигодами/витратами і суспільною вигодою/витратами. Прикладом слугує фабрика, що забруднює чисте повітря і накладає на інших зовнішні витрати. Засобом впливу на цей процес Пігу вважав систему податків і субсидій [16]. Отже, у А. Сміта, Дж. С. Мілля і А. Пігу існування суспільних благ породжується конфліктом приватних і суспільних інтересів.

Поряд з такими уявленнями про причини існування суспільних благ у теорії Дж. С. Мілля можна віднайти ще один аспект їх виникнення. Розмірковуючи про регулярне споживання, вчений засуджує брак розумової і моральної культури, вважаючи, що він перешкоджає неосвіченим людям зрозуміти цінність освіти та далекоглядності. Співставляючи низькі потреби людини з більш високими, вчений виявляє той факт, що тільки освічені люди у

владі здатні усвідомити важливість неявних потреб, таких як навчання. Дж. С. Міллє підтверджує це наступною фразою: «Освіта є однією з тих речей, щодо яких, у принципі, припустимо, щоб уряд надавав їх народу. Це той випадок, на який аргументи, виведені з принципу невтручання, не завжди і не обов'язково поширюються» [15, с.961].

Р. Масгрейв розвиває ідеї своїх попередників вже у більш повній формі. Він стверджує, що суспільні блага значно відрізняються від приватних благ тим, що не входять до нормативних потреб середнього споживача. Іншими словами, такі блага характеризуються небажанням оплачувати їх споживання через нерівний розподіл серед людей знань, волі й ресурсів. Блага, «на які індивідуальний попит сильно відрізняється від нормативних цілей суспільства» і стимулюється державою, Р. Масгрейв називає меріторними [17, с.55]. Отже, концепція меріторіки пов'язана з інтересами держави в цілому, а саме з тими із них, які не знаходять прояву в індивідуальних перевагах. Дійсно, дитина не здатна зрозуміти, навіщо їй вивчати якісь шкільні предмети, оскільки її свідомість ще не готова до складних умовиводів. Аналогічно і безвідповідальні громадяни не можуть усвідомити потребу в профілактичному медичному обстеженні або лікуванні захворювань, які легко розповсюджуються на інших людей. Тому питання розкриття неявних потреб суспільства – одна з основних при створенні суспільних благ.

Узагальнюючи вищенаведені підходи до виявлення сутності суспільних благ, приходимо висновку, що економісти-класики, а також А. Пігу та Р. Масгрейв, вважали за необхідне встановити причинно-наслідкові зв'язки їхнього існування. Такими причинами виявилися, з одного боку, суперечність між приватними і суспільними інтересами, і конфлікт явних та неявних потреб, з іншого. Наслідком цих суперечностей якраз і є незацікавленість приватного бізнесу в їх наданні суспільству, оскільки основні властивості суспільних благ (невиключність із споживання і неконкурентність) знижують приватну вигоду при їх виробництві. Постановка питання в такому контексті зміщує акцент досліджень з наслідків на причини і дозволяє зосередити увагу на механізмі вирішення суперечностей, а отже, відкриває можливість створення ефективної моделі виробництва суспільних товарів.

У класичному розумінні проблема надання суспільних благ пов'язується з діяльністю держави. Вважається, що саме цей інститут найбільш ефективним чином може вирішити суперечності, які породжують існування суспільних благ. Однак представники інституціональної теорії піддали сумніву цю тезу, показавши «провали держави» у даному процесі. Згідно з основною тезою інституціоналістів, задоволення суспільних інтересів, зазвичай, виливається в реалізацію інтересів приватних. Перш за все це знаходить свій прояв у процесі політичних виборів, коли кандидати створюють для суспільства певні блага, які забезпечують їм переваги під час голосування.

Це може виражатися як у вигляді невеликого «підкупу» виборців – облаштування дитячих майданчиків, алей, скверів, доріг, так і в реалізації більш дорогих проектів – у створенні університетів, будівництві шкіл, бібліотек, лікарень та інших громадських установ. При цьому інтерес політика у наданні суспільних благ, як під час передвиборчої кампанії, так і при вже безпосередньому виконанні політичних функцій, в першу чергу спрямовується у сферу реалізації його приватного інтересу. Зрештою, суспільство недоотримує необхідні блага, часто відчуваючи при цьому перевиробництво тих їх категорій, які вигідні політику. Таким чином, держава також не завжди виявляється ефективним постачальником суспільних благ.

Якщо ці проблеми розглянути у міжнародному вимірі, то можна провести майже повну аналогію із причинно-наслідковими зв'язками існування суспільних благ, однак, вже глобального характеру. Дійсно, коли економічні взаємодії переростають національні кордони, виникає потреба у виробництві таких благ, які володіють загальною цінністю для всього людства. Маються на увазі «блага, користь від яких розповсюджується на всі країни і всіх людей, які в них проживають» [18, с.95]. Світова безпека, фінансова стабільність, екологічна стійкість, знання й освіта, рівність і справедливість – це неповний перелік благ, які задовольняють планетарні потреби. Коли постає питання, наскільки кожна окрема

національна держава може забезпечити виробництво таких благ, то очевидною відповіддю буде або її неспроможність з об'єктивних причин, або ж явна незацікавленість інвестування в подібні сфери при наявності потреби мати доступ до суспільних благ.

Як бачимо, невиключність із споживання і неконкурентність як властивості суспільних благ на національному рівні при перенесенні їх у глобальний вимір також є породженням конфлікту національних і наднаціональних інтересів. Не виключенням з цього буде й існування відхилення національних інтересів від нормативних цілей розвитку світового господарства. Як засвідчує практика, необхідність забезпечення світової безпеки, подолання бідності, розповсюдження знань через систему освіти, охорона навколишнього середовища тощо далеко не завжди усвідомлюється національними урядами окремих держав, а значить, вимагають забезпечення через систему міжнародного співробітництва.

Механізм функціонування останнього у виробництві глобальних суспільних благ є полем для наукових дискусій, оскільки у цій сфері тісно переплітаються національні, між- та наднаціональні інтереси. Відтак, для виробництва глобальних суспільних благ також є характерною проблема колективного вибору. Як відомо, головними суб'єктами сучасної економіки стають глобальні корпорації, міцність яких сполучається із міцністю своїх національних держав. Ці утворення формують особливий тип поведінки урядів країн базування транснаціонального капіталу, який зводиться до тотального контролю над світовим ринком і кожною його складовою, що представлена внутрішнім ринком окремої країни, і призводить до стирання економічних, культурних і політичних кордонів між націями, підкорення своїм інтересам конкурентних переваг кожної із них, створення сприятливої для себе глобальної фінансової, інформаційної, правової і навіть силової інфраструктури. Свідомо чи ні, але міждержавні інститути, створені за взаємною згодою держав і глобального капіталу, здійснюють сьогодні скоординований за ініціативою останнього тиск на власні держави-учасники і незалежні держави з метою систематичного розчищення всього того, що могло б послабити вільний рух капіталу або свободу ринкової економіки.

Зважаючи на це, міжнародні організації намагаються домінувати над національними державними інститутами, усуваючи будь-які перешкоди на шляху міжнародного руху економічних ресурсів. І для цього існують досить дієві інструменти легального впливу, оскільки більшість міжнародних організацій відповідно до своєї компетенції й уставу наділені певними повноваженнями, які дозволяють їм обмежувати права національних держав на втручання в процес економічного розвитку країни. Відповідно, і виробництво глобальних суспільних благ залежить від сили «гравців» міжнародного простору. Обираючи пріоритетні напрями діяльності у забезпеченні благ суспільного призначення через міжнародні організації, найбільш потужні ТНК дуже часто реалізують свої власні інтереси, більшою мірою породжуючи глобальну нерівність, ніж усуваючи її. Саме тому у виробництві глобальних суспільних благ виникає проблема координації колективних дій, оскільки сфера публічної політики більше не обмежується взаємовідносинами між національними державами. Гостро постає питання про створення наднаціональних регулюючих органів.

Отже, конфлікт економічних інтересів глобального рівня набуває конкретизації у «дефіциті стимулу» (низька прибутковість при високих витратах на забезпечення умов «ринковості»), «дефіциті юрисдикції» (відсутність у міжнародному просторі дієвого регулятора, чий б рішення були обов'язковими для виконання) і «дефіциті участі» (ефект фрірайдерства – ухилення споживача суспільних благ від їх оплати при споживанні) [19]. Все це породжує недовиробництво глобальних суспільних благ і вимагає свого вирішення.

Висновки і перспективи подальших розробок. Феномен благ, які володіють суспільною цінністю, однак, не можуть бути наданими суспільству за рахунок дії ринкових механізмів, розглядався ще економістами-класиками. Подальші дослідження зосередилися на визначенні ознак, за якими благо може вважатися суспільним і завдяки цьому переходити до розряду товарів, які виробляє державний сектор економіки. Відповідно, якщо благо

характеризується невиключністю із споживання і неконкурентністю, то апіорі воно є суспільним. Виокремлення суспільних благ із маси існуючих товарів тільки за специфічними ознаками не є конструктивним підходом, оскільки виводить на передній план форму прояву, а не зміст цього явища. Сутнісні характеристики феномену суспільних благ породжені суспільними відносинами, що проявляються у конфлікті суспільних і приватних інтересів. Вирішення цієї суперечності здійснюється через формування суспільного механізму погодження останніх, що, власне, і відкриває можливість створення ефективної моделі виробництва суспільних товарів. Процеси глобалізації сприяли появі подібних благ і на міжнародному рівні, що також актуалізувало проблему їх забезпечення. Оскільки для глобальних благ характерні ті ж ознаки, що й для класичних суспільних, то логічним видається твердження про їх виробництво міжнародними організаціями.

Практика показала, що у виробництві як національних, так і глобальних суспільних благ виникає проблема колективного вибору. Саме тому міжнародні організації не можуть вважатися найбільш ефективними постачальниками відповідних благ. Світовий порядок і міжнародна стабільність, вирівнювання нерівності у світі, кредитування бідних країн, зниження впливу шкідливого виробництва на екологію і здоров'я людей є надбанням всього людства, а не якоїсь окремої держави. Міжнародні організації, які покликані вирішувати низку проблем у наданні суспільних глобальних благ, в сучасних умовах дуже часто виявляються залежними від транснаціонального капіталу, який намагається через участь у глобальних регулюючих інститутах реалізувати економічні інтереси урядів країн свого базування. Відповідно, гостро постає проблема вибору ефективних форм міжнародного співробітництва, які б дозволили забезпечити надання світовій спільності глобальних суспільних благ у достатньому обсязі.

Вважаємо, що вирішення цих суперечностей може здійснюватися через створення наднаціонального механізму регулювання, який є системою правил, процедур та порядку функціонування міжнародної організації, що схвалений державами і за їхньою згодою виходить з під національного контролю в межах, які завчасно визначаються міжнародними домовленостями. Головною відмінністю такого інституту є те, що його діяльність визначається не національними урядами, які входять до його складу і встановлюють межі для регулювання певних сфер міжнародних економічних відносин (як це відбувається у міжнародних організаціях), а безпосередньо саме цим органом на основі власних правил, політичної лінії й моральних стандартів. Таке положення наднаціонального регулюючого органу детермінує виконання окремими країнами та національними суб'єктами господарювання постанов цього органу незалежно від спеціальних рішень своїх урядів. Відповідно, наднаціональні органи мають приймати рішення щодо виробництва глобальних суспільних благ тільки у тому випадку, якщо на рівні окремої країни національне регулювання є менш ефективним. Відтак, найбільш чутливі сфери з точки зору взаємозалежності економік різних країн (охорона навколишнього середовища, використання атомної енергії, розробка єдиних медичних норм і освітніх стандартів тощо) мають регулюватися наднаціональними органами, оскільки прийняття і виконання рішень у межах традиційних міждержавних структур не є ефективним з точки зору оперативності досягнення консенсусу між країнами-учасниками відповідного процесу.

Постановка питання у такому контексті вимагає подальших досліджень практичного характеру, оскільки цей інститут, з одного боку, є непідконтрольним урядам окремих національних держав, а, з іншого, – позбавлений власного органу, який би міг здійснювати контроль за їх діяльністю. Тому виникає проблема формування особливого рівня влади, яка б виступала верховною щодо національних держав, що обумовлює необхідність дослідження тих інституціональних умов, які б забезпечили поєднання ціннісних систем і державної влади національного рівня з інтересами міжнародної політичної й економічної спільноти.

Література

1. Kaul I., Grunberg I., Stern M. A. *Global public goods : international cooperation in the 21st century*. New York : Oxford University Press, Inc., 1999. 585 p.
2. Geuss R. *Public goods, private goods*. Princeton : Princeton University Press, 2001. 176 p.
3. Stiglitz J. E. *Knowledge as a global public good* / Ed. : I. Kaul, I. Grunberg and M. A. Stern. *Global public goods : international cooperation in the 21st century*. New York : Oxford University Press, Inc., 1999. 585 p.
4. Nordhaus W. *Paul Samuelson and global public goods* / Ed. : M. Szenberg, L. Ramrattan and A. A. Gottesman // *Samuelsonian economics and the twenty-first century*. Oxford : Oxford University Press, 2006. 343 p.
5. Anand P. B. *Financing the provision of global public goods* // United Nations University (UNU). *World Institute for Development Economics Research (WIDER) Discussion Paper*, 2002. No. 110. Pp. 48–56.
6. Sandler T. *Global and regional public goods : a prognosis for collective action* // *Fiscal studies*. 1998. No. 19 (3). Pp. 221–247.
7. Desai M. *Public goods : a historical perspective* / Ed. : I. Kaul, P. Conceicao, K. Le Goulven, R. U. Mendoza // *Providing global public goods. Managing globalization*. New York : Oxford University Press, 2003. URL: <https://www.ses.unam.mx/curs02014/pdf/Desai.pdf> (access date: 16.03.2018).
8. Даниленко О. Л. Глобальні суспільні блага : проблеми забезпечення та міжнародне співробітництво // *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого»*. Серія : Економічна теорія та право. 2014. № 1. С. 74–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_1_9 (дата звернення: 16.03.2018).
9. Длугопольський О. В. Особливості фінансування суспільних благ в епоху глобальних трансформацій : теоретичні та прикладні аспекти // *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 4. С. 113–122.
10. Константюк Н. І. Гносеологічний аналіз суспільних та приватних благ в теорії публічних фінансів // *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2014. Вип. 1 (10). С. 110–119. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14knitpf.pdf> (дата звернення: 16.03.2018).
11. Buchanan J. M. *Fiscal theory and political economy*. Chapel Hill : The University of North Carolina, 1960. 200 p.
12. Самуэльсон П. А. *Чистая теория общественных расходов* // *Вехи экономической мысли*. Т. 4. М. : Экономическая школа, 2004. С. 205–219.
13. Cowen T., Henderson D. R. *The concise encyclopedia of economics. Public goods (The library of economics and liberty)*. URL: <http://www.econlib.org/library/Enc/PublicGoods.html> (access date: 16.03.2018).
14. Смит А. *Исследование о природе и причинах богатства народов* / Пер. с англ.; предисл. В. С. Афанасьева. М. : Эксмо, 2007. 960 с.
15. Милль Дж. С. *Основы политической экономии* / Пер. с англ.; предисл. М. И. Туган-Барановский. М. : Эксмо, 2007. 1040 с.
16. Пизу А. *Экономическая теория благосостояния* / Пер. с англ. М. : Прогресс, 1985. 512 с.
17. Musgrave R. A. *The theory of public finance*. New York : McGraw-Hill, 1976. 384 p.
18. Kaul I., Mendoza R. U. *Advancing the concept of public goods* / Ed. : I. Kaul, P. Conceicao, K. Le Goulven, R. U. Mendoza. *Providing global public goods : managing globalization*. New York : Oxford University Press, 2002. 348 p.
19. Hans M. H. *A global public goods approach to a currency transaction tax*. *Globalization*. New York : Oxford University Press, 2001. 204 p.

References

1. Kaul, I., Grunberg, I., Stern, M. A. (1999). *Global public goods: international cooperation in the 21st century*, Oxford University Press, Inc., New York, 585 p.
2. Geuss, R. (2001). *Public goods, private goods*, Princeton University Press, Princeton, 176 p.

3. Stiglitz, J. E. (1999). *Knowledge as a global public good*. Ed.: I. Kaul, I. Grunberg and M. A. Stern. *Global public goods: international cooperation in the 21st century*, Oxford University Press, Inc., New York, 585 p.
4. Nordhaus, W. (2006). *Paul Samuelson and global public goods*. Ed: M. Szenberg, L. Ramrattan and A. A. Gottesman. *Samuelsonian economics and the twenty-first century*, Oxford University Press, Oxford, 343 p.
5. Anand, P. B. (2002). *Financing the provision of global public goods*, United Nations University (UNU), World Institute for Development Economics Research (WIDER) Discussion Paper, No. 110, pp. 48–56.
6. Sandler, T. (1998). *Global and regional public goods: a prognosis for collective action*, *Fiscal Studies*, No. 19 (3), pp. 221–247.
7. Desai, M. (2003). *Public goods: a historical perspective*. Ed.: I. Kaul, P. Conceicao, K. Le Goulven, R. U. Mendoza, *Providing global public goods. Managing globalization*, Oxford University Press, New York, available at: <http://www.undp.org/globalpublicgoods/globalization/pdfs/Desai.pdf>.
8. Danilenko, O. L. (2014). *Global public goods: problems of provision and international cooperation [Hlobalni suspilni blaha: problemy zabezpechennia ta mizhnarodne spivrobotnytstvo]*, *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho»*, *Seriia Ekonomichna teoriia ta pravo*, No. 1, s. 74–85, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_1_9 [in Ukrainian]
9. Dlugopolsky, O. V. (2011). *Features of public goods financing in the era of global transformations: theoretical and applied aspects [Osoblyvosti finansuvannia suspilnykh blah v epokhu hlobalnykh transformatsii: teoretychni ta prykladni aspekty]*, *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, No. 4, s. 113–122 [in Ukrainian]
10. Konstantyuk, N. I. (2014). *Epistemological analysis of public and private goods in the theory of public finance [Hnoseolohichni analiz suspilnykh ta pryvatnykh blah v teorii publichnykh finansiv]*, *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, Vyp. 1 (10), s. 110–119, available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14knitpf.pdf> [in Ukrainian]
11. Buchanan, J. M. (1960). *Fiscal theory and political economy*, The University of North Carolina, Chapel Hill, 200 p.
12. Samuelson, P. A. (2004). *Net theory of public expenditure [Chistaya teoriya obschestvennykh raskhodov]*, *Vekhi ekonomicheskoy mysli*, T. 4, *Ekonomicheskaya shkola*, Moskva, s. 205–219 [in Russian]
13. Cowen, T., Henderson, D. R. *The concise encyclopedia of economics. Public goods (The library of economics and liberty)*, available at: <http://www.econlib.org>.
14. Smith, A. (2007). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Trans. from Eng. Introduction V. S. Afanasyev [Issledovanie o prirode i prichinakh bogatstva narodov; per. s ahgl., predisl. V. S. Afanasyeva], Eksmo, Moskva, 960 s. [in Russian]
15. Mill, J. S. (2007). *Principles of political economy*. Trans. from Eng. Introduction M. I. Tugan-Baranovskiy [Osnovy politicheskoy ekonomii; per. s ahgl., predisl. M. I. Tugan-Baranovskogo], Eksmo, Moskva, 1040 s. [in Russian]
16. Pigu, A. (1985). *Economic welfare theory*. Trans. from Eng. [Ekonomicheskaya teoriya blagosostoyaniya; per. s ahgl.], Progress, Moskva, 512 s. [in Russian]
17. Musgrave, R. A. (1976). *The theory of public finance*, McGraw-Hill, New York, 384 s.
18. Kaul, I., Mendoza, R. U. (2002). *Advancing the concept of public goods*. Ed.: I. Kaul, P. Conceicao, K. Le Goulven, R. U. Mendoza, *Providing global public goods: managing globalization*, Oxford University Press, New York, 348 p.
19. Hans, M. H. (2001). *A global public goods approach to a currency transaction tax*. *Globalization*, Oxford University Press, New York, 204 p.